

ЛІНГВІСТИКА ТЕКСТУ

УДК 811. 161. 2'38

А. І. Бондаренко

МІКРОПОЛЕ ІСТОРІЇ, ПОБУДОВАНЕ НА ОСНОВІ ОНІМІВ, У ТЕМПОРАЛЬНОМУ СВІТІ ПОЕТИЧНОЇ МОВИ ХХ ст.

У пропонованій статті з урахуванням попередніх здобутків логіків та лінгвістів у розгляді можливих світів уперше проаналізовано структурно-семантичну та семантико-прагматичну моделі мікрополя історії, що становить частину темпорального світу поетичної мови ХХ ст. Зокрема, зосереджено увагу на словесних образах часу, в основі яких перебувають оніми різних типів. Доведено, що в складі маркерів історії їх використано як мовні знаки різних онтологічних площин та носії асоціативних і модусних характеристик. Кореферентність словесних образів часу з історичними подіями, а також співвідношення одиниць різнорідних референтних сфер призводить до фіксованого зсуву в поетичній картині світу. Це є чинником формування фікціонального статусу темпорального світу поетичної мови, що стирається на модальність різних типів (алетичної, аксіологічної, епістемічної), мовленнєві механізми якої описано в поданій статті.

Ключові слова: темпоральний світ, мікрополе історії, часовий маркер, онім, референтність, модальність, структурно-семантична модель, семантико-прагматична модель.

Постановка проблеми. Існування об'єктів, що є предметом зацікавлення представників багатьох галузей знань, зумовлює розвиток інтегративних процесів у науці. До таких об'єктів належать і можливі світи, відомі ще як конструйовані, фікціональні, аналізовані в семантичній логіці та семасіології. У мовознавстві дослідження вказаних світів нечисленні, тому їх розгляд потребує уваги вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темпоральний світ поетичної мови є одним із можливих (які в науці ще мають назви конструйованих (Н. Арутюнова), фікціональних (О. Кагановська)), що перебувають у центрі уваги вчених ще з часів античності. Як категорія модальної логіки можливі світи були предметом зацікавлення Г. Лейбніца, який підкреслював системний зв'язок усіх їхніх компонентів [9, с. 136]. Г. Сковорода вважав, що універсум багатовимірний, оскільки в ньому паралельно існують реальна та книжна дійсність: «Населений світ стосується створінь. Ми в ньому, а він живе в нас. Мойсеїв же, символічний, тасмнообразний світ є книга» [14, с. 19]. Дійсність, на думку філософа, постає як два світи – речей та ідей: «Бачу в цьому цілому світі два світи, які становлять один світ: світ видимий і невидимий, живий і мертвий, цілий і зруйнівний» [Там само, с. 16].

У ХХ ст. розгорнуто як логічний, так і семасіологічний аспекти вивчення можливих світів. Як стверджує фінський логік Я. Хінтіка, можливий світ – це уявний стан справ або хід подій [16, с. 42], тому його одиниці мають модальну природу. Не випадково американський логік С. Кріпке наближає семантику терміна «можливий світ» до поняття модального контексту (мислимий стан дійсності), у якому слова, що мають референційні зв'язки, є семантично непрозорими, варіативними [7, с. 208]. Автором концепції аксіологічної модальності є російський логік О. Івін, який розмежовує різні типи конкретних оцінок [5, с. 24–35]. У працях американського вченого М. Раян здійснено типологічну класифікацію фіктивних світів за типом модальності (деонтична презентує світ обов'язку, епістемічна – знання, аксіологічна – вартостей, алетична – істинності) [18].

У лінгвістиці, зокрема в семасіології, можливі світи перебувають у центрі уваги теорій референтності та модальності. Це відбувається у світлі виявлення референтних сфер, які беруть участь у побудові аналізованих світів (Ю. Лазебник [8]), модальних площин (А. Бабушкін [1]), ієрархічної організації (О. Кагановська [6]), рівневого структурування (Ю. Обелець [10]), генеалогії словесних образів (Л. Белехова [2]). Саме так у мовознавстві

розв'язують першочергові проблеми семантики можливих світів, пов'язані з їх типологією та маркуванням.

Невід'ємною рисою можливих світів є їхня модальність, вивчення засобів якої здійснено в нечисленних працях українських мовознавців (О. Семенець [13], В. Бріцин, В. Мозгунов [4]). Для нашого дослідження важливим є те, що оперативне поле модальності художніх світів у вказаних дослідженнях перебуває в межах від словесних одиниць до речення, тексту та дискурсу, що розширює можливості відповідного аналізу. У річищі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики важливого значення з погляду семантики можливих світів набуває вивчення прецедентних феноменів, зокрема й онімів, які, на думку О. Селіванової, формують відповідні концептуальні структури [12, с. 111].

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми або напрямів дослідження. Маловивченим (із погляду маркування, референтності та модальності) явищем у вітчизняному мовознавстві залишається важливий словесно-культурний та логіко-семантичний феномен – темпоральний світ української поетичної мови ХХ ст., зокрема мікрополе історичного часу, що й зумовлює актуальність пропонованого дослідження. Значна роль у його структуруванні належить онімам.

Мета статті – висвітлити роль маркерів історії, сформованих на основі власних назв, у побудові та функціонуванні зазначеного світу. Для цього потрібно, зокрема, виконати такі основні завдання: а) окреслити зміст терміна «темпоральний світ поетичної мови»; б) вивчити загальні закономірності побудови маркерів історії, утворених на основі власних назв; в) з'ясувати мовленнєві механізми їхньої модальності.

Наукову новизну статті пов'язано з такими чинниками: а) у ній уперше представлено результати реконструювання фрагмента мікрополя історії, побудованого на основі власних назв; б) здійснено опис його структурно-семантичної та семантико-прагматичної моделей; в) розвинуто концепцію темпорального моделювання, розроблювану в працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Темпоральний світ поетичної мови – це сукупність лінгвостилістичних засобів із семантикою часу, реконструйованих за матеріалами функціонально-семантичного поля темпоральності, одиниці якого наділені словесно-естетичними, референтними та модальними характеристиками [17]. Аналізований термін семантично домірний такому утворенню, як темпоральний фрагмент картини світу, проте не тотожний йому. Темпоральний світ утворюють поетичні, тобто спрямовані на естетично валентну мовотворчість, вербальні форми [3, с. 29]. Зазначене утворення заслуговує на існування з огляду на те, що його форма, порівняно зі словесною оболонкою сполучення «темпоральний фрагмент картини світу», є не лише лаконічнішою, а й підтримує уявлення про неміметичний (ненаслідувальний, неuzuальний) характер художньої мови.

Використання власних назв символічного змісту як основи для маркерів історичного часу пояснюємо кількома чинниками, передусім тим, що вони є прецедентними. З огляду на це їхній зміст відомий лінгвокультурній спільноті та презентує відповідний спосіб категоризації й оцінки компонентів картини світу. На думку філософа мови Д. Руденка, «те, що власні імена зазвичай співвідносяться з дескрипціями епістемічного типу, зумовлює дуже тісний зв'язок цих імен із мовленням, широким контекстом» [11, с. 66]. Тому їхній оцінний (позитивний або негативний) зміст природно спроектований у семантику та модальність словесних образів, що містять інформацію про актуальні для письменників суспільні події, які найчастіше пов'язані зі сприятливими або ж несприятливими в історичному бутті народу змінами, а також про суб'єктів історичного процесу, характеристику яких створено за допомогою словесно-художніх засобів. Окрім цього, оніми, закріплені в національній лінгвокультурі, мають значний світоглядний потенціал завдяки семантичній місткості як символи, а суспільно-політичні події, як відомо, наповнено історіософським змістом.

Часові маркери, створені на їхній основі, кореферентно співвіднесені зі знаковими моментами національного буття – революції та громадянської війни (*Потоп, і струс, і невгамовний вітер. Всю вичерпано хресну кров Христа* (Т. Осьмачка); *Месію! Вітайте*

Месію! Осанна Йому! Він прийшов (П. Тичина); *Революціє – зранена Сольвейг* (М. Йогансен); добою репресивних заходів влади (*Ой а Ярославни не на міських валах. Ой а Ярославен самих ждуть із темниць* (І. Калинець); *Ну, Гамлетів перевішали. Позбулися Достоевських. Черга тепер чия?* (І. Світличний); *Не блискавкою – мертвим муrom закам'янів і стить Дніпро* (В. Стус)); чорнобильською катастрофою (*Каже хохол Диспр, що понесе й радіоактивність на своїй стині* (Ю. Тарнавський); *Марія, Марія, та Марія не та. Та зродила Христа, ця – антихриста* (І. Драч); *Видніється якась чаєс а над нею Богданова душа* (Р. Лиша)). Якщо експліцитні маркери, утворені на основі темпоральних назв, містяться в поетичних текстах упродовж усього століття, то аналізовані імпліцитні – у віршовій мові 20–30-их та 60–80-их років, що пов'язуємо насамперед з історичним контекстом. Оскільки ту саму історичну подію в межах віршових текстів інтерпретовано за допомогою різних словесно-художніх версій, то це й формує модельований характер темпорального світу, що поєднує в собі вказані версії.

Заслуговує на увагу те, що в поетичних текстах ХХ ст. до маркування історичного мікрополя в межах функціонально-семантичного поля темпоральності залучено оніми, які стосуються, по-перше, не реальної, а книжної дійсності (*Гамлет, Сольвейг, Персифаль*); по-друге, інших, порівняно з епохою ХХ ст., часових орієнтирів (*Юдея, Реставрація, Великдень, Благовіщення*), по-третє – інших просторових показників, ніж ті, що характеризують події національної історії, очевидцями й учасниками яких були поети, чиї твори є матеріалом для аналізу (пор.: *Троя, Берестечко, Батурын*). Значна роль у структуруванні вказаного світу належить онімам, що є мовними сигналами онтологічної площини книжності, а саме: біблійного світу (*Христос, Месія, Марія, Юда, Пілат (Пілат, Голгофа)*), творів української та зарубіжної літератур, культур, (*Ярославна, Катерина, Гонта, Залізник, Вій, Тарас (Шевченко), Василь (Стус), Достоевський*), історіографічних та публіцистичних джерел (*Богдан, Маркс, Ленін, Петро, Троя, Азія, Європа, Україна, Берестечко, Москва, Петербург*). Маркери темпорального світу поетичної мови утворені на основі онімів або похідних від них слів, які вжито переважно у вторинно-номінативному значенні (пор.: *Нам прорубали в Азію віконце* (Ю. Клен); *Одягайся на розстріл! Крикнув хтось і постукав у двері... І зрозумів я: настав Великдень* (П. Тичина); *І дарма сурмить Шевченкова сурма* (Є. Маланюк)). Усі наведені чинники сприяють формуванню темпорального світу поетичної мови за принципом одивнення, тобто як словесно-естетичного конструкта.

Маркери історії в поетичній картині світу ХХ ст. сформовані на основі онімів різних семантичних груп. Серед них **хрононіми** сприймаються як цілком умотивовані з огляду й на їхню ядерну (темпоральну) семантику й на асоціативно-аксіологічний комплекс, закріплений за ними в просторі лінгвокультури. Це назви історичних епох, християнських свят або важливих моментів сакральної історії. Хрононіми, що становлять підґрунтя аналізованих маркерів темпоральності, є референтно різноспрямованими й семантично спроектовані як на різні епохи, так і на різні онтологічні площини (йдеться про реальну та книжну дійсність). Згадані вербальні одиниці в складі словесних образів часу перебувають у контекстуальних зв'язках з одиницями просторової, суспільно-політичної й мистецької референтних сфер, напр.: *В старому Києві немов Великдень ясний. В старому Києві центральність Рада* (Ю. Клен); *У епоху Реставрації строгі й праведні закони. Декадентський дух негачії крутить в гудз – аж кров холоде* (І. Світличний); *Я чую увертюру апокаліпсису* (Л. Костенко). Сакральна та світська історична подієвість слугує мовно-гносеологічним орієнтиром для сприйняття поетами сучасних їм суспільних змін або створення історіософських висновків. У такий спосіб виявлено загальні закономірності священної, всесвітньої та національної історії.

Хрононіми структурують маркери історії як носії інформації асоціативного та модусного характеру, оскільки в українській лінгвокультурі їх вторинне вживання супроводжують конотативні нашарування. Останні сформовані в напрямі уявлень про брак культурного поступу (*Азія*) чи, навпаки, динаміку соціокультурних змін (*Європа*), негативну історичну перспективу (*Троя*), брак обороноздатності (*Еллада*) або небезпеку (*Росія*), напр.:

Куди ж поділа, степова Еллада, варязьку сталь і візантійську мідь? (Є. Маланюк); *Так нам судилось. Так нам довелось. Все нас руйнують, як ахейці Трою* (Л. Костенко). Такі топоніми перебувають у семантичній взаємодії з одиницями субсфер «людина» та «довкілля», напр.: *Чи ж пропалить синій жар Європи Азії проказу золоту?* (Є. Маланюк); *Сміється божевільна Україна у смертнім льоті на чужім крилі* (В. Стус). У контексті маркерів темпоральності формується референтна неоднозначність указаних назв, спрямованих і до просторових уявлень, і до понять, пов'язаних з історичними умовами, напр.: *Коли ж, коли ж знайдеш державну бронзу, проклятий край, Еллада степова?* (Є. Маланюк); *Кулак Росії замість крові в скронях* (Ю. Тарнавський); *І даленіє дальня Україна, ошукана, оспала, навісна* (В. Стус).

Просторовими орієнтирами в ході історичних протистоянь є населені пункти, тому їхні назви є знаковими в характеристиці історії. Такі топоніми містять емотивну, оцінну й естетичну інформацію, за допомогою якої аксіологічно вимірюються сучасні поетам події національного буття. У поетичних текстах ХХ ст. виявлено імпліцитні маркери темпоральності, що формуються на основі *астіонімів* та *комонімів* (*Київ, Берестечко, Батурич, Переяслав, Чорнобиль, Москва, Петербург* й ін.), а також похідних, напр.: *Позаду – збурений Батурич в кривавих загравах облуд* (Є. Маланюк); *Збіглися чорносотенні кисви що воно є а воно калина моя батьківщина* (І. Калинець). Зазначені назви сигналізують про широковідомі історичні події, що є важливими й для українського, і для інших народів. У ході утворення функціонально-семантичного поля темпоральності зазначені вербальні одиниці та похідні від них слова контекстуально співвідносять з одиницями референтних сфер «риси людини» та «живе й неживе довкілля», напр.: *Стоїть сторожтерзаний Київ* (П. Тичина); *Радієш, що не відірвати п'явки Москви (вже завбільшки з чверть світу)* (Ю. Тарнавський); *Розтирається сатанинський пловок чорнобильський* (Р. Лиша). У такий спосіб семантично профільовано опозиційність історії щодо людини.

Історичні події асоціюють не лише з об'єктами, створеними людьми, а й з елементами природного реального (у світській історії) та уявного (у сакральній) ландшафту. У ході словесно-художнього окреслення суспільного часу в поетичній мові ХХ ст. використано гідроніми та ороніми, зокрема й власні назви сакрального скрипту.

Наприклад, часові маркери, побудовані з використанням потамоніма *Дніпро (Днєпр)*, що в різних контекстах слугує носієм художньої інформації про суспільні настрої українського народу у відповідальні періоди національної історії, скажімо, під час революційних подій, у добу тоталітаризму, після чорнобильської катастрофи, напр.: *Не блискавкою – мертвим муром закам'янів і стить Дніпро* (Є. Маланюк); *Каже хохол Днєпр, що понесе й радіоактивність на своїй спині* (Ю. Тарнавський).

У внутрішній структурі ороніма Святого Письма *Голгофа (Голгота)* актуалізовано поняття панхронічності драматичних подій історії. Його внутрішню наповненість увиразнюють контекстуальні зв'язки з лексемою епістемічного змісту *правда*, словами з семантикою бестіарності та на позначення руйнування тіла (пор.: *звір, кров*). Як маркер історичного часу, наведений оронім конденсує відомості про повторюваність національно-історичних випробувань, напр.: *Розп'яв хтось правду на Голгофі знов! Звір бенкетує!* (Т. Осьмачка); *І в крові, на Голгофі, в муках узрять нас* (Є. Плужник).

У широкому соціокультурному просторі фіксуються системно пов'язані реальні та книжні події (за допомогою останніх осмислено дійсні факти, явища). Цим можна пояснити виникнення імпліцитних маркерів часу, основу яких становлять слова на позначення книжних пам'яток (пор.: *«Слово о полку Ігоревім», «Великий льох»* Т. Шевченка й ін.), напр.: *Замислишся – і вже не знаєш, чи це ще – «Слово о полку»* (Є. Маланюк); *Пречистая Маріє вовіки і віки наймичко наша заступнице безталання нашого благаєм тя з Великого Льоху* (С. Сапеляк).

Як відомо, рушіями історичних процесів є народні маси та видатні особистості, імена яких через прецедентність містять значний пласт асоціацій, а інтенціональна структура розширюється в художніх текстах. Наприклад, антропонім *Богдан* та похідні пов'язані з

уявленню про союз України з Росією як політичну помилку. Онім *Маркс* є мовним знаком ідеології, використаної в ролі теоретичного підґрунтя антигуманних дій влади. Зафіксовано імпліцитні маркери часу, що спираються на антропоніми – імена історичних діячів і похідні (*Бонапарт, Маркс, Богдан, Петро (Пйотр)*). Такі одиниці функціонально-семантичного поля темпоральності вказують на риси сучасної письменникової епохи, хоч поняттєво взаємодіють і з уявленнями про минулі історичні події, напр.: *Майбутні грядуть Бонапарти* (Є. Маланюк); *І Марксових ідей дурман вицоцують нам богобори* (Ю. Клен); *На землю прийде гетьман слова, Богдана п'яним назове* (Л. Костенко); *Пйотр, перший кат між катями, мідяний зрадник України* (Ю. Тарнавський). Завдяки референтній двовекторності наведених онімів відбувається семантичне окреслення причиново-наслідкових зв'язків між чорнобильською катастрофою та рішенням Б. Хмельницького про союз України й Росії (пор.: *На Україні видніється якась чаес а над нею Богданова душа* (Р. Лиша)). За спостереженням Ю. Степанова, поняття часу «все оточене моральними асоціаціями» [15, с. 171].

У поетичних текстах 80–90-их років виявлено вживання дійсних і вигаданих прізвищ знаних діячів історичного процесу, які перебувають у контекстуальних відношеннях із лексикою на позначення побутових реалій та назв товарів, що спричинює зміну стилістичного коду вказаних онімів. Це пов'язано з переглядом ставлення до застарілих ідеологем, напр.: *Ленін – то костюм, котрий ти носиш про неділю* (М. Холодний); *Впресовано в груди мовчальну машину порівнянь і узагальнень Карла Маркса і Фрідріха Тампакса* (В. Цибулько).

У бутті нації провідну роль відіграють постаті, імена яких в історико-культурному процесі є знаковими. Прізвища й імена митців, мистецтвознавців семантизують оцінку суспільних реалій епохи, сучасної авторові поезії, або ж містять історіософські узагальнення. У поетичній мові ХХ ст. виявлено одиниці функціонально-семантичного поля темпоральності, утворені на основі контекстуальних зв'язків імен та прізвищ митців (*Гомер, Нестор, Шевченко, Тарас, Леся, Коцюбинський, Куліш, Тичина, Рильський, Василь (Стус), Калинець, Дзюба* та ін.) і похідних із вербальними одиницями таких референтних сфер: «мовно-духовна діяльність» (*дух, пісня, слово, сльоза*); «кровна спорідненість» (*батько, діти*); «атрибути поховання» (*подзвін, труна, віко*); «сигнали до дій» (*дзвін, сурма*), напр.: *Наша пісня протесту Шевченко вчора сьогодні завтра* (І. Калинець); *Естетикою Рильських і Тичин було: себе поставивши на чати, не писнути... однак же й не мовчати* (І. Світличний); *Батька ніколи не було (був тільки колись дядько Тарас)* (Ю. Тарнавський); *По пречистих Стусах, по Калинях подзвін ноцно і денно* (І. Світличний). У такий спосіб оцінно профільовано духовну сутність суспільних процесів та подій. Необхідно зауважити, що в мовному узусі наведені антропоніми пов'язані переважно з історичними відрізками часу, упродовж якого творили вказані митці. У поетичній мові їхні імена та прізвища стають референтно неодновимірними й проєктуються на історичні реалії інших епох.

Книжний універсум і реальність у ході утворення мікрообразів історичного часу не становлять автономних семантичних площин. Хід світської історії співвідносний із ментальним сценарієм історії сакральної. Це стимулює утворення маркерів часу, що спираються на міфоантропоніми, джерелом яких є Святе Письмо. Указані оніми є широковідомими й мають розгалужені культурно-історичні зв'язки. Легенда про Ісуса Христа слугує призмою, яку використано для осягнення суспільних подій та місця в них людини.

Зокрема, у поетичній мові ХХ ст. мікрообрази суспільно-історичного часу утворені за допомогою міфоантропонімів *Бог, Господь, Христос, Месія* (грецька назва Ісуса Христа). Ці власні назви та похідні від них у складі маркерів історії вміщено в площину контекстуальних відношень з одиницями суспільно-політичної та антропологічної референтних сфер, а також субсфери «природні катаклізми», напр.: *Потоп, і трус, і невгамовний вітер – всю вичерпано хресну кров Христа* (Є. Маланюк); *Народ який ще не виколисався не тільки до месіанства* (І. Калинець).

Міфоантропоніми *Божя Мати*, *Скорбна Мати*, *Мадонна*, *Марія* в межах маркерів історії семантично співвіднесені з елементами референтних сфер «простір», «суспільне буття» та емотивами. За допомогою першої з наведених груп словесно-художні асоціації скеровано на семантичну площину соціальної конкретики. У другому випадку висвітлено емотивну грань конотації вказаного оніма (пор.: *mater dolorosa*). Усе це сприяє виявленню драматичної сутності різних епох національно-історичних випробувань або української історії загалом, напр.: *Лиси, вслухаючись в шуми земнії, як одбій вигравав сурмач, гамувала пречиста Марія свій нестримний жіночий плач* (Є. Маланюк); *Дивилася Істина з вічної висоти з-під чорного рушника – Чорнобильська наша Мадонна* (І. Драч); *Маріє, за мертвими виють пси. Так виють, ніби за тими, що вмерли у всі часи. Й між ними – ми. Не за ними* (В. Герасим'юк).

У складі маркерів історії розгорнуто інтенціонал інтертекстових онімів *Юда (Іуда)*, *Марко Проклятий*, *Понтій Пілат (Пілат)*, *Хома невірний* та ін. і похідних від них слів. У такий спосіб виявлено певний тип світосприйняття, у якому зневиразнено грань між реальним і книжним універсумом. Аналізовані оніми контекстуально співвіднесені з топонімами й антропонімами, що вказують на географічний простір України та суб'єктів національного буття, окреслених за допомогою поширених власних імен; одиниць референтних сфер «реалії доби», а також «духовна спорідненість», напр.: *Ще один побратим ще нині відсахнеться навіть без срібняків можливо пошкодуєш тоді за біблійним Юдою* (І. Калинець); *А хто це там за ширмою в кутку? Од радіації Пілат вмиває руки* (І. Драч).

Наведені приклади засвідчують, що власні імена є формою лінгвокультурного знання, яка спирається на морально-етичні уявлення. Вербальні знаки, що походять зі Святого Письма (книжна дійсність), зорієнтовані на історичні реалії. Така референтна двовимірність сприяє побудові одиниць модельованого темпорального світу.

Оніми, джерелом яких є давньогрецька міфологія, у складі мікрообразів часу використано як модусні показники характеру суспільних подій. Дистрибутивні відношення складників аналізованого світу визначають словесно-художні версії національного буття, що постає абсурдним (пор. семантику міфоніма *Сізіф*), драматичним (пор. асоціативний ореол імен *Андромаха* та *Гекуба*, які символізують горе дружини, матері), таким, у якому немає місця справедливості, напр.: *І вже ридують – плачуть Андромахи по селах і містах* (Ю. Клен); *Гекуб твалтують – ось конечна суть* (І. Світличний); *Скільки Колімських Сізіфів вчорнілим снігів'ям чорніли у лабіринтах власної свободи* (С. Сапеляк).

Усі розглянуті часові маркери мають семантико-прагматичний потенціал. Зокрема, вони є носіями **алетичної** модальності, яка презентує референційне зміщення в темпоральному світі порівняно з наївною картиною дійсності. Чинником зазначеного зміщення є інтерференція віддалених, різнорідних субсфер унаслідок семантичної взаємодії їхніх елементів. Окрім цього, оніми, які в мовному узусі вказують на одиничні предмети, у темпоральному світі поетичної мови використано у формі множини, напр.: *Барикади совісті – проти берій* (Л. Костенко); *Останнього вінка останній із сосюр зодяг у домовину* (І. Калинець).

Мовні знаки фольклорного та книжного світів (Святого Письма, давньогрецької міфології, творів української й зарубіжної класики, історіографічних джерел та ін.) у складі часових маркерів контекстуально взаємодіють із лексикою, що референтно співвідноситься з реальністю. Тому можна стверджувати, що імпліцитні мікрообрази історичного часу утворено за допомогою онтологічно різнорідних мовних знаків. Це вносить у художню комунікацію, яку опосередковують поетичні тексти, референтну напругу. Наприклад, антропоніми та міфоніми, джерелом яких є твори української й російської літератур, використано як семантичні точки дотику реальної й книжної дійсності, які виявляють закономірності української історії: *З дітьми зарізаними на плечі знов діти Гонтові й Залізнякові* (В. Герасим'юк). *Підніміть повіки Вія-малороса* (І. Римарук).

У світлі алетичної модальності звертає на себе увагу те, що темпоральний світ поетичної мови є відмінним і від реального, і від книжного універсумів. Наприклад, у

художньому мовомисленні Л. Костенко оніми *Понтій* та *Пілат* референтно розщеплюються, позначаючи двох різних суб'єктів (*Від брата до брата ходжу – як від Понтія до Пілата*), а власна назва *Пілат* примножується, вказуючи – як об'єкт антономазії – на негативне суспільне явище (*Христос не знаю, може, де і є, зате в очах рябіє від пілатів*).

Аксіологічна модальність аналізованих маркерів спирається на оцінки різних типів, які профілюють внутрішню структуру мікрообразів історії. Наприклад, топонімічні назви-прецедентні імена є мовними знаками національно-історичних випробувань (пор.: *Росія, Чорнобиль, Берестечко, Голгофа*), напр.: *І в крові, на Голгофі, в муках узрять нас* (Є. Плужник); *Духовний Чорнобиль давно вже почавсь* (Л. Костенко). Це пояснює використання вказаних онімів як носіїв аксіологічної модальності, пов'язаної переважно з негативною телеологічною й морально-етичною оцінками, поняттєві оператори яких у вигляді інтегральних сем скріплюють словообрази історії. Міфоантропоніми-мовні знаки книжного світу Святого Письма актуалізовані з огляду на їхні оцінні характеристики як основу для маркерів українського суспільного буття, суголосного за своєю антигуманною сутністю біблійним подіям (пор. у Є. Маланюка про революцію та громадянську війну: *Страшної Біблії доба*), напр.: *А хустка збилась так на голові, що лисиною світиш, Божа Мати* (І. Драч); *Ти є Месія, котрий терпить муки за гріх сусідський, за криваве зло* (М. Руденко).

Аналіз мовленнєвих механізмів аксіологічної модальності виявляє релевантність системи вартостей темпорального світу поетичної мови ХХ ст. відповідним системам онтологічних площин Святого Письма, давньогрецької культури, літературно-історичних цінностей.

Часові маркери, основу яких становлять власні назви, є носіями епістемічної модальності. Це пояснюємо тим, що оніми перебувають у складі мікрообразів часу як концепти лінгвокультури, які в художньому контексті зазнають семантичного розвитку, напр.: *Там, де корчаться звалтовані іуди, мале є місце і моїм братам* (В. Стус); *Духовний Чорнобиль давно вже почався* (Л. Костенко). Вони містять пресупозитивні знання в імпліцитній структурі мовних одиниць у вигляді сем, на основі яких утворено асоціативні константи, що забезпечують спільність у передачі та сприйнятті не лише мовного, а й культурного коду мовних одиниць, на яких ґрунтовані мікрообрази часу. У ході побудови маркерів історії згадані семантичні елементи зазнають актуалізації, напр.: *Бачу, бачу твою Голгофу і звідціль, з моїх мертвих меж* (Є. Маланюк); *І стиснутий Петром в обіймах владних хрустів кістяк твій в пестоцях нещадних* (Ю. Клен); *Ой а цих Ярославен самих ждуть із темниць* (І. Калинець).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, аналіз засвідчує, що темпоральний світ поетичної мови являє собою систему взаємопов'язаних конструктів (у пропонованій статті здійснено опис структурно-семантичної та семантико-прагматичної моделей мікрополя історії). Утворення й функціонування маркерів суспільно-історичного часу, побудованих на основі власних назв, стимульовано завдяки зв'язкам усередині лінгвокультури, що виявляє своєрідну самозамкненість художньої мови. Оніми асоціативно закріплено за різнорідними онтологічними площинами та часовими пластами, тому вони беруть участь у формуванні мікрополя історії в складі модельованого світу. Кореферентність словесних образів, підґрунтя яких становлять аналізовані власні назви, із суспільно-політичними подіями ХХ ст., спричинює формування вербально фіксованого темпорально-локативного зсуву в поетичній картині дійсності, що надає темпоральному світу поетичної мови статусу фікціональності.

Семантичні характеристики та референтні співвідношення маркерів, основу яких становлять власні назви, спроектовані в їх прагматику. Модальні властивості аналізованих мікрообразів реалізують такі основні мовленнєві механізми: взаємодію одиниць різнорідних референтних сфер, порушення усталеної кореляції означуваного й означника, інтегрування синтагматичних часових маркерів за допомогою аксіологічних семних операторів, актуалізацію в інтегративній структурі мікрообразів історії пресупозитивних семантичних елементів.

Вивчення структурно-семантичної та семантико-прагматичної моделей часових маркерів, створених на основі онімів, у складі темпорального світу поетичної мови не повністю висвітлює ту роль, яка належить указаним одиницям у просторі лінгвокультури. На увагу заслуговує також їх когнітивно-семантичний аналіз, що становить перспективу подальших досліджень в обраному напрямі.

Список використаної літератури

1. Бабушкин А. П. «Возможные миры» в семантическом пространстве языка : [монографія] / А. П. Бабушкин. – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. – 86 с.
2. Белехова Л. И. Образное пространство американской поэзии / Л. И. Белехова // Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии : [монографія]. – Нежин : Издательство НДУ имени Николая Гоголя, 2011. – С. 349–382.
3. Бондаренко А. Темпоральність у поетичній мові ХХ століття: [монографія] / Алла Бондаренко. – Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2013. – 359 с.
4. Бріцин В. В. Когнітивні аспекти теорії модальності (на матеріалі східнослов'янського художнього дискурсу) / В. В. Бріцин, В. В. Мозгунов // Мовознавство. – 2013. – № 2–3. – С. 128–148.
5. Ивин А. А. Основания логики оценок / А. А. Ивин. – Москва : Издательство Московского университета, 1970. – 230 с.
6. Кагановська О. М. Функція дейксису у формуванні семантичного простору художнього твору / О. М. Кагановська // Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. Кочергана: [збірник наукових статей] : [відп. ред. Тараненко О. О.]. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2006. – С. 170–178.
7. Крипке С. Загадка контекстов мнения / Солон Крипке // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 18: Логический анализ естественного языка. – М. : Наука, 1986. – С. 194–212.
8. Лазебник Ю. С. Поэзия ХХ века: Слово, текст, мир / Ю. С. Лазебник, В. И. Ярмак. – К. : Наукова думка, 1992. – 144 с.
9. Лейбниц Г. В. Сочинения : [в 4 т.] : [пер. с франц.]. – Т. 4 / Г. В. Лейбниц. – М. : Мысль, 1989. – 554 с.
10. Обелець Ю. А. Темпоральна структура можливих світів художнього тексту (на матеріалі англійської прози) : автореферат дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – «Германські мови» / Ю. А. Обелець. – Одеса, 2006. – 22 с.
11. Руденко Д. И. Собственные имена в контексте современных теорий референции / Д. И. Руденко // Вопросы языкознания. – 1988. – № 3. – С. 55–69.
12. Селіванова О. Світ свідомості в мові : [монографія] / Олена Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
13. Семенець О. О. Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка : автореферат дис. ... докт. філол. наук : спец. 10.02.01 – «Українська мова» / О. О. Семенець. – К., 2005. – 36 с.
14. Сковорода Г. Книжечка, що називається SILENUS ALCIBIADIS, або ІКОНА АЛКІВІАДСЬКА / Григорій Сковорода // Сковорода Г. Твори: [у двох томах]. – Т. 2. – С. 6–33.
15. Степанов Ю. С. Время / Ю. С. Степанов // Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. – С. 171–189.
16. Хинтиikka Я. Виды модальности / Яако Хинтиikka // Семантика модальных и интенциональных логик. – М. : Прогресс, 1981. – С. 41–59.
17. Bondarenco A. I. Temporal world of poetic language defining the scope of the term / A. I. Bondarenco // European applied sciences. – 2013. – № 6-2. – P. 61–64.
18. Rayan M.-I. The hpragmatics of Personal and Impersonal Fiction / M.-I. Rayan. – Bloomington, 1981. – 186 p.

Одержано редакцією 19.10.13

Прийнято до публікації 14.12.13

А. И. Бондаренко

Микрополе истории, построенное на основе онимов, в темпоральном мире поэтического языка ХХ в.

В предлагаемой статье с учетом предыдущих результатов исследований логиков и лингвистов в рассмотрении возможных миров проанализированы структурно-семантическая и семантико-прагматическая модели, входящие в состав темпорального мира поэтической речи двадцатого века. В

частности, в центре внимания статьи находятся речевые образы времени, основу которых составляют онимы разных типов. Доказано, что в составе маркеров истории они использованы в качестве языковых знаков разных онтологических плоскостей, а также носителей ассоциативных и модальных характеристик. Кореферентность словесных образов времени и характер соотношения разнородных референтных сфер приводят к фиксированному сдвигу в поэтической картине действительности, что и является основным фактором фикциональности темпорального мира. Это обуславливает формирование модальности разных типов (алетической, аксиологической, эпистемической), речевые механизмы которой описываются в данной статье.

Ключевые слова: темпоральный мир, микрополе истории, маркер времени, оним, референтность, модальность, структурно-семантическая модель, семантико-прагматическая модель.

A. I. Bondarenko

Microfield of history based on proper names in the temporal world of the XX century poetic language

As the contemporary science tends more toward interdisciplinarity, certain phenomena come into focus of scientific investigation in different fields of study. Such, for instance, are the possible worlds (also known as fictive, modeled, constructed or fictional) which are analyzed in semantic logic and semasiology. Linguistic science lags behind in its inquiry into the possible worlds problem, which calls for research in this area. The temporal world of the XX century poetic language is an important logic-semantic and linguocultural phenomenon that needs to be examined. The given article takes into consideration previous findings in the field of logic and linguistics and analyzes the structural-semantic and semantic-pragmatic model of the microfield of history, a part of the temporal world of the XX century poetic language. In particular, the article concentrates on verbal images of time based on proper names of different types. The study establishes that they are used as parts of historical markers and linguistic signs of different ontological plains, carriers of associative and modal characteristics. The coreferentiality of verbal images of time with historic events, and also the correlation between units of different referential spheres brings about a fixed shift in the poetic depiction of reality which gives the temporal world its fictional status. This becomes the basis on which the linguistic mechanisms of modality (alethic, axiological, epistemic) are formed.

Key words: temporal world, microfield of history, time marker, proper name, referentiality, modality, structural-semantic model, semantic-pragmatic model.

УДК 681.3:801.3:801.8:802.0:81'42

С. С. Данилюк

СТРУКТУРА АНГЛОМОВНИХ ЕЛЕКТРОННИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ВЕБ-СТОРИНОК СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТІВ: СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізована структурна організація англomовних електронних текстів персональних веб-сторінок лінгвістів. Для опису отриманих результатів уведено поняття «семантично завершена частина текстів». Увагу також зосереджено на дослідженні структури семантично завершених частин текстів аналізованого типу. Виокремлено тенденцію, притаманну науковим текстам, сутність якої полягає в тому, що оптимальним вважають виклад однієї семантично завершеної частини у вигляді одного абзацу. Зазначено, що великий вплив на використання ключових номінативних одиниць має тип викладу. Підкреслено, що відношення між об'єктами та явищами дійсності закріплено у відповідних мовленнєвих структурах, які можуть бути представлені такими трьома типами викладу: 1) оповіддю; 2) описом; 3) роздумом. Щодо ключових номінативних одиниць, притаманних кожному типу викладу, то в описових частинах ними є ті, що позначають предмет опису та його характеристику. Натомість в оповідних частинах основну увагу звернено на дії (ї відповідно, дієслова). У свою чергу, у семантично завершених частинах-роздумах ключовими є речення-висновки.

Ключові слова: електронний текст, веб-сторінка, семантично завершена частина тексту, ключова номінативна одиниця.